

Ömer Seyfettin'de Toplum Eğitimi: Hikâyelerin Değer Değişimi Açısından İşlevi

Public Education in Ömer Seyfettin: Function of Stories in Terms of Changes of Values

Yunus Emre Özsaray¹

ÖZET

Günümüz eğitim yaklaşımlarının üzerinde en çok durduğu konulardan birisi de değerler eğitimidir. Değer, bir kavram olarak ele alındığında karşımıza çıkan, her şeyden önce insan nesne ilişkisinde, insanın nesneye dair zihninde oluşturduğu anlam içeriğidir. Bugün şeyleşme, nesneleşme gibi problemler alanların içinde kalan insanın nesne ile ilişkisi, değerler dizgesinin de içeriğini oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında toplumsal değerlerin inşası, öncelikle bu değerlerin bağlı olduğu insan nesne ilişkilerini ve bunun değişim sürecini anlamakla doğrudan ilgilidir. Paylaşma, dostluk, kanaat, fedakârlık ve benzeri değerlerin kazandırılması süreci kadar bu değerlerin başka değerlere tedavülü sürecini anlamak da önem arz etmektedir. Değer değişimlerinin anlamlandırılması için bir kırılma dönemi olarak 20. yüzyılın başında Ömer Seyfettin ismi karşımıza çıkmaktadır. 20. yüzyılın başından Cumhuriyet'e uzanan dönemde nasıl ki "Millî Edebiyat", "Millî İktisat", "Yeni Lisan" gibi kavramlaştırmalar etrafında yeni bir anlayış geliştirilmişse günümüzdeki anlamıyla "Millî Eğitim" ifadesine de bu dönem ışığında bakmak gerekmektedir. Bu dönem aynı zamanda kurumsal değişimin ortaya çıktığı belirsizlikten istifadeyle birlikte bir değer değişim süreci olarak da ele alınabilir. Bu yüzden eğitimde kazandırılmak istenen değerlerin insan nesne ilişkileri üzerinden değişim sürecini anlamak için kırılma döneminin en önemli hikâyecisi olan Ömer Seyfettin makalede ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Eğitim, Değerler Eğitimi, Ahlaklı Çözülme

ABSTRACT

One of the most emphasized subjects of the current educational approach is the value of education. When value is taken as a concept, the first thing that becomes apparent, before all, is the fact that "content of meaning" is created in the mind towards an object. That is the first thing that comes forward in the human-object relationship. Today, the relationship between humans and objects constitutes the content of value systems, even though it is surrounded by problematic areas such as reification and objectification. From this point of view, the creation of values is directly related to understanding the relationships and processes which link the human-object relationship. The realization of values such as sharing, friendship, modesty, and generosity are as important as understanding the process of the changing presence of values. As a breaking point for the interpretation of value shifts and alterations, the name of Ömer Seyfettin emerges at the beginning of 20th century. Just as the refinement of concepts around "National Literature," "New Language," and "National Economics" developed a new understanding from the

¹Dr., Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Yunus Emre Özsaray,
Meb/Öğretmen, Kemalpaşa Mah. 21/5 Sk.
Belediye Lojmanları, Bağcılar, İstanbul, Türkiye
E-mail: yunusemreozsaray@gmail.com

Geliş tarihi/Date of receipt: 12.10.2018

Kabul tarihi/Date of acceptance: 17.10.2018

Atıf/Citation:

Özsaray, Y. E. (2018). Ömer Seyfettin'de toplum eğitimi: Hikâyelerin değer değişimi açısından işlevi. *TUDED* 58(2), 399-417.
<https://doi.org/10.26650/TUDED478946>

beginning of 20th century until the emergence of the Republic, "National Education" should be viewed in such a manner in today's terms. This point of time can also be considered as a "value shifting period" with the contribution of uncertainty that originated from institutional change. As the most important storyteller of the "breaking period," Ömer Seyfettin is discussed in this article in order to understand the process of a change in values, which is to be instructed in education, based upon the human-object relationship.

Keywords: Ömer Seyfettin, Education, Values Education, Moral Corruption

EXTENDED ABSTRACT

In recent years, the education of values has become an area of particular emphasis in educational planning. As well as planning values education, it is also important to understand the change in how these values are viewed. The values change for/in our society is known and seen as a process lasting for almost three centuries, but the Tanzimat is considered to be a breaking period. The second major breaking period is the 2nd Constitutional period (II. Meşrutiyet). In this period, the principles of new life are determined systematically. Ziya Gökalp conceptualized these principles later as "New Life." This new world of values is almost entirely reflected in the stories of Ömer Seyfettin.

In addition to "New Life," Ömer Seyfettin's text named "Turkishness Thought in School Children" is also a conclusive education program. In this text, Ömer Seyfettin mentions the basic education that should be given to children. In a sense, this aforementioned education is also the theme of Ömer Seyfettin's stories. Aside from stories like "Freedom Flags," "The Enemy of Boycott," and "Our Companions of the Cave," that reflect the political atmosphere of the period, the purpose of this article is to show that his other stories carry these examples. In this article, the stories of Ömer Seyfettin were read on the basis of the social values, which were later conceptualized as "New Life," and the ideas asserted in "Turkishness Thought in the School Children". Thus, an attempt is made prove that his stories are educational tools for these two issues.

In the introduction, Ömer Seyfettin's place as the spokesman of New Life is stated. His views on New Life are included in this chapter, and in addition to this, the basic principles of the article called "Turkishness Thought in the School Children" are presented in this section. Ömer Seyfettin's view on tradition is also discussed in this chapter.

In the second chapter, the role of Ömer Seyfettin as a teacher is emphasized during the change of social morality. While Ömer Seyfettin has been defined as a community tutor, there have been attempts to utilize the ideas in his stories. In this context, the stories of Ömer Seyfettin were examined in a table in terms of the social function that is attached. The claim of this chapter is that new economics and new ethics are the main elements that make up the thematic structure of the stories. The content of the depression that emerged along with the new economic and new morality is also mentioned in this section.

In the chapter, Omar Seyfettin desires to bring an entrepreneurial spirit to young children through stories that promote the new economic mentality. In the chapter with stories where the world of traditional morality and mindset is caricaturized, his attitude towards a set of values in society is discussed. In particular, the differences in his views about concepts such as patience, gratitude, conviction, perseverance, and prayer are evaluated through his stories. The stories in which folk faith is caricaturized are also within the scope of this section. In addition, the new female identity that society wishes to emerge, and the view about the values of this identity, are examined in this section.

When the values that keep the society alive enters a process of change, it is inevitable that the social crisis will emerge. The problematic aspects of the new type of human being that has been revealed by all these processes of change are reflected in the stories of Ömer Seyfettin. Stories about this moral crisis are important for seeing the results of the value change. This moral crisis has revealed the problematic aspects of the new values presented to the society.

The national stories, which are the proposal of the article called "Turkishness Thought in the School Children" are presented as a way out of the crisis. In this section, Ömer Seyfettin's stories about traditional values are evaluated in terms of his expression that "although I am a liberal, I believe that education should always be conservative." The stories written as a tool of discipline, which he believes should be conservative, are directly related to the education policies of the period. Especially after the Balkan Wars, while the emphasis was on a national identity building process, the contents of the textbooks changed and the amount of national discourse increased. Ömer Seyfettin's stories were also evaluated in terms of these functions.

As a result, the stories of Ömer Seyfettin, who played a role as the spokesperson of new values, were analyzed in terms of values education in this study. An attempt is made to determine whether or not his stories can be considered in terms of values education when they are evaluated within the framework of his expression that education should be always conservative. Again within the framework of this statement, an attempt is made to make an inference about which stories could be read in schools and which could not be read. Thus, there is an attempt to determine the place of Ömer Seyfettin in the process of values change, and whether or not his stories can be discussed in terms of the education of values today.

GİRİŞ

Nesne ile arasına mesafe koyan insan için değer, nesneden bağımsız bir şekilde oluşurken nesne ile arasında mesafe kalmayan insan için değer doğrudan nesneye dönük olarak ortaya çıkar. Günümüzde değerler eğitimi için nesne ile arasında mesafe azalan/kalmayan ve hatta kendisi nesneleşen (şeyleşen) insan ile nesne arasına bir mesafe koyma süreci denebilir. Elbette bu mesafe kaybı sadece günümüze has değildir ve bu kaybı belli bir döneme hapsetmek doğru da olmaz. Ne var ki belli dönemler bir kırılmayı ifade eder ve 20. yüzyılın hemen başı Osmanlı için büyük bir kırılma dönemidir. Balkan Savaşları ve ardından gelen Birinci Dünya Savaşı ve savaşıyla birlikte toplumun yeni bir kurumsal yapıya geçişi, toplumsal ahlakta bir takım gedikler oluşturmuştur. Kırılma döneminin hikâyecisi olarak Ömer Seyfettin *“Pembe İncili Kaftan”*, *“Üç Nasihat”* gibi hikâyelerin mesajındaki erdemlerle bu gedikleri kapatmaya çalışmışsa da teklif edilen erdemlerin, arz edilen *“Yeni Hayat”* karşısında maliyetinin yüksek olmasından dolayı talep her zaman *“Yeni Hayat”*a yönelik olmuştur denebilir. Ömer Seyfettin, *Kurbağa Duası* isimli hikâyede; *“Çünkü ben her ne kadar milliyetperver bir liberal isem de “terbiye”nin daima “muhafazakârane” olması lâzım geldiğine mutekidim. İçtimaî inkişâbın yeri mektep değil, hayattır. Muallimlerin vazifesi çocuklara eski hayatın terbiyesini ibram etmektir”*(Seyfettin, 2015, s. 1287). şeklindeki alıntılanan bölümde görüleceği üzere kahramanına *“muallimlerin vazifesi eski hayatın terbiyesini ibram etmektir”* diye söyletse de aslında talebin yeni hayata yönelik olması arzulanmakta, eski hayatın terbiyesinin gerektiğinde bir tesviye olmaktan öte işlev görmemesi tasarlan(ama)maktadır. Ömer Seyfettin, 1906 tarihinde *“Çocuk Bahçesi”* isimli dergide yazdığı bir şiirinde bundan sonra gelecek yazı macerasının hangi usûl üzere devam edeceğini bir bakıma ortaya koymaktadır.

“Zalâm-ı cehli yarıp an’anâti susturarak
Budur düşündüğünüz ey zavallı insanlar
Diyen sadâ-yı nezihin büyük bir istiğrak
İçinde hisleri etti münevver-ü bidâr”(Tansel, 1972, s. 134)

Fevziye Abdullah Tansel’in ifadesiyle, “fennin avukatlığını” yaptığı *“Müekkile-i Fenn’e”* isimli şiirdeki mısraların ortaya koyduğu üzere *“geleneği susturup”*, *“cehaletin gölgesini ortadan kaldırmak”* ve kendi ifadesiyle *“hakikatin ruhunun aydınlığıyla ruhların dolmasını sağlamak”* Ömer Seyfettin’in gayesi olacaktır. Fevziye Mektepleri’nin *Çocuk Bahçesi* isimli bir okul dergisi etrafında *“1905 Edebi Hareketi”* olarak kayıtlara geçen şiirde Türkçecilik hareketi, ileride *“Yeni Lisan”* olarak adlandırılacak dilde sadeleşme hareketinin ilk kıvılcımı olarak kabul edilmiştir. *“Genç Kalemler Dergisi”*nde Ömer Seyfettin’in bir makalesi ile başlayan *“Yeni Lisan”* hareketi sadece dilin sadeleşmesi ile sınırlı kalmamış, zihniyetin de değiştirilmesi Yeni Lisancılarının gayesi haline gelmiştir. Bu harekete Ziya Gökalp bir bütün halinde *“Yeni Hayat”* diyecektir. Bu açıdan bakıldığında Selanik’te Fevziye okulunun *“Etfâlin tezhib-i ahlâk ve tenvir-i efkârına hâdim haftalık risâle”*(Öksüz, 1995, s. 174) başlığıyla çıkan *Çocuk Bahçesi* dergisinin bu ifadesi, 1908 Meşrutiyeti’nden sonra genişleyerek *“Genç Kalemler*

Dergisi" etrafında "Milletin tezhib-i ahlâk ve tenvir-i efkârına hâdim haftalık risâle" şekline dönüşmüştür denebilir. Zaten Ömer Seyfettin'in bu dergide yayınladığı yukarıda andığımız şiirdeki gayesi de bu yöndedir. Burada elbette topluma kazandırılması hedeflenen ahlâk farklı, bir zihniyet arka planına dayanmakta ve "Yeni Hayat" bir bakıma toplum açısından bütünlüklü bir değer değişimini de ihtiva etmektedir (Seyfettin, 2016, s. 460).¹

Ömer Seyfettin bu değer değişim sürecinde rol almış âdeta Ahmet Midhatvâri bir mürebbiliğe soyunmuştur. "Mektep Çocuklarında Türklük Mefkuresi" isimli yazısında, Yeni Hayat'ın mekteplerin eğitim programlarında olmasını istediği karşılığını ortaya koyarken, kendisi de hikâyelerini bu programa bağlı olarak yazmıştır. "Her Türk ilme, fenne ve iktisada son derece önem vermelidir, her Türk okuyup yazmak öğrendikten sonra sanata ticarete girmeli, milleti için zengin olmalıdır." (Seyfettin, 2016, s.460) diyen Ömer Seyfettin "Ey Türk Zengin Ol" sloganı etrafında milli bir mefkure oluşturmayı amaçlamıştır. 1911'de "Çocuk Dünyası" isimli dergide yayınlanan "Bu asırda Türkler için zengin olmak gerektir/Zengin olmak kardeşlerim tüccar olmak demektir./Hep zenginler fakir olan insanları ezerler/Ticaretsiz bir vatan da yabancılar gezerler" (Bora, 2017, s. 215) gibi bir çocuk şiiri de çocuklar için hedeflenen ideal hayat tarzını ortaya koyması açısından önemlidir. Çocukların eğitimde bir milliyetperver olarak yetiştirilmesi için "Bir çocuk nasıl Türk milliyetperveri olur?" diyerek dört maddede toplanabilecek görüşler ortaya koyan Ömer Seyfettin, hikâyeleri de bu dört maddenin çerçevesinde kurgulamıştır denebilir. Bu maddeler sırasıyla şunlardır (Seyfettin, 2016, s. 460):

- 1- Konuştuğu Türkçeyi sevecek, İstanbul Türkçesini herkese öğretmeye çalışacak,
- 2- Türk tarihini, Türk cihangirlerini ve Türk âlimlerini her fırsatta anacak.
- 3- Her yerde, her vakit yorulmadan bıkmadan, üşenmeden birinci olmaya çabalayacak
- 4- Vücudunu izcilikle ve idmanla, fikrini bilgi ile fenle kuvvetlendirecektir.

İnsanın yeni bir hayat telakkisi etrafında zihniyet değişimi geçirmesi için hikâyeleriyle toplum eğitimi yolunu seçen Ömer Seyfettin'in hikâyelerine aynı zamanda bu değer değişiminin arızalı yanları da yansımıştır. Bilhassa yeni değerler karşısında yaşanan ahlâk bozgunu kimi hikâyelerinin konusu olmuştur. Ömer Seyfettin, hikâyelerindeki anlam aktarımı ile toplumun yeni değerler dizgesi etrafında örgütlenmesine katkı sunmaya çalışmış, kimi zaman da bu oluşan yeni toplum yapısı karşısında ferdin kendini savrulmadan muhafaza etmesi için çeşitli meseleleri hikâyelerine taşımıştır. Ömer Seyfettin

- 1 Ömer Seyfettin "Millî Talim ve Terbiye Mecmuası"nda "Yeni Hayat" üzerine yazdığı bir makalede şunları söylemiştir: "Son günlerde Ziya Gökalp Bey'in Yeni Hayat unvanlı bir kitabı çıktı. Bu kitap asla bir şiir mecmuası değildir! Bu kitap milletimizin vicdanında yaşayan canlı mefkûrenin formülleridir. Yeni Hayat liberal bir nasyonalizmin, şe'nî bir mefkûrenin vecizeleridir. Din, ilim, millet, ahlâk, vazife, lisan, medeniyet telakkileri mürtecilerin telakkisinden pek uzaktır." Mürteci ifadesinden de anlaşılacağı üzere "Yeni Hayat" eski hayatı beğenmemek, onun değerlerinden vazgeçmek anlamına gelmiş, bunu yapmak için de eski hayatın değerlerinin toplumdan silinmesine çalışmak kadar yeni hayatın değerlerini aramak da kaçınılmaz olarak görülmeye başlanmış ve bu amaçla halka doğru gidilmiştir.
- 2 Tanzimat'tan Meşrutiyet'e uzanan süreçte toplumsal yapının tezli bir şekilde değişime tabi tutulmuş olması neticesinde kurumsal değişimin ortaya çıkardığı belirsizlik netice olarak buhranı beraberinde getirmiştir. Bir

“Ahlâk Bozgunu” isimli yazısında milletin ruhunda kökleşmiş akidelerin, dimağlara iman olan değerlerin bir bir eridiğinden bahsederken, milletin ahlâkının kahramanlık, vatan, fedakârlık gibi bir takım değerlerle yeniden örgütlenmesi gerektiğinden, bunun için de bu değerleri harekete geçirecek bir ideal kişiliğin belirmesinden bahsetmiştir (Seyfettin, 2016, s. 617). “Yeni Lisan”, “Yeni İktisat” ve “Yeni Ahlâk” olmak üzere üç temel meseleyi merkeze alarak toplumu eğitmeyi hedefleyen Ömer Seyfettin; âdeta bir toplum eğitimi projesi olarak hikâyelerini vücuda getirmiştir. Bu bir bakıma Ziya Gökalp’in de “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler” yazısında vurguladığı “Yeni hayat”a ait kesin hatta geçici ve gelişime açık olan değer taslakları “on paralık” kitaplarla kitlelere ulaştırılacak, böylece eski değerlerin yerini alabilecek yeni değerler halkın takdirine sunulacaktır.” şeklindeki metoduyla uyumlu bir faaliyettir. Bir bütünlük içerisinde bakıldığında Ömer Seyfettin hikâyelerinde karşımıza şu tablo çıkmaktadır.

YENİ İKTİSAT		YENİ AHLAK	
B) GELENEKSEL AHLAK VE ZİHNİYET DÜNYASINI ELEŞTİREN HİKÂYELER Kavramlar:	Tevekkül	Bahar ve Kelebekler, Mehdi, Binecek Şey	Halk İtikadının Eleştirildiği Hikâyeler: Binecek Şey, Hafiften Bir Seda, Türbe, Keramet, Perili Köşk, Kurbağa Duası
	Sabır Şükür	Tos	Yeni Kadın: Bahar Ve Kelebekler, Busenin Şekli İptidaisi, Aşk Dalgası
	Sebat	Sebat, Aşk ve Ayak Parmakları, Mermer Tezgah	C) AHLAK BUHRANI: Efruz Bey, Acaba Ne İdi, Niçin Zengin Olmamış, Makul Bir Dönüş, Fon Sadriştayn’ın Oğlu
	KAVRAMLAR Sebat, Tevekkül, Sabır, Nasip, Şükür		ÇIKIŞ YOLU Kahramanlık Vatan Fedakarlık Temalı Maverai-Dastani Talim Terbiye Maksudıyla Yazılan Hikâyeler³
A) YENİ İKTİSADİ ZİHNİYETİ TEŞVİK EDEN HİKÂYELER	Muhteri, Terakki, Doğuran Ev, Fon Sadriştayn’ın Karısı, Velinimet		Taarruzi Hikâyeler Bomba, Ant, Beyaz Lale, Çakmak, Primo Türk Çocuğu
			Kahramanlar/İdeal Tipler Ferman, Diyet, Yalnız Efe, Pembe İncili Kaftan, Başını Vermeyen Şehit, Fon Sadriştayn’ın Oğlu

Yeni Hayat: Ziya Gökalp’in “Yeni Hayat” olarak kavramlaştırdığı normların Ömer Seyfettin hikâyelerinde dağılımı ve sonuçları tabloda ele alınmıştır. “Yeni Hayat”ın ortaya çıkardığı sonuçların toplumsal hayattaki görünümleri bir bütünlük içerisinde Zafer Toprak’ın **İnkılap ve Travma, 1908-1923 Türkiye’de Yeni Hayat** isimli kitabında incelenmiştir.

diğer ifadeyle iktisadi kalkınma teşvik edilirken sonuç türedi zenginlerin belirmesi olmuş, ahlak ve zihniyet dünyası değiştirilmek istenirken netice buhran olmuştur. Bunların etkilerinin ortadan kalkması için halka doğru bir bilinçlendirme hareketi sonucunda halkta milli şuurun cari kalmasını sağlamak maksadıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yeni Hayat’ın ortaya çıkardığı toplumsal buhran geniş bir şekilde Zafer Toprak’ın **İnkılap ve Travma, 1908-1923 Türkiye’de Yeni Hayat** isimli kitabında ortaya konmuştur.

A) Yeni İktisadi Zihniyeti Teşvik Eden Hikâyeler

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde karşılaştığımız unsurlardan birisi yeni iktisadi yapı karşısında toplumu bu yapıya intibak ettirmek için kendini bir mürebbî olarak kabul etmesi neticesinde yazılmış olan hikâyelerdir. Bu hikâyelerde Ömer Seyfettin bir taraftan müteşebbis insan tipini överken, diğer taraftan toplumu geri bıraktığı iddia edilen geleneksel ahlâk normlarını hafife alarak hikâyelerini kurar. Yeni iktisadi yapı karşısında Türk insanının takınması gereken tavra dair görüşleri "*Ticaret ve Nasip*" isimli yazıda açıkça görürüz. Ömer Seyfettin, toplumu bu yeni iktisadi yapıya intibak ettirmek için bir taraftan zihniyet dünyasının göstergelerini karikatürize ederken, diğer taraftan yeni yapının ideal tipleri sayılabilecek karakterleri hikâyelerine taşımıştır.

Bu yeni yapının bir ideal tipi sayılabilecek ilk karakter karşımıza "*Muhteri*" isimli hikâyede çıkar. "*Hikâye kuruş kuruş kazandığım liraları avuç avuç harç etmek benim işime gelmez.*" cümlesiyle başlar. Ayağını yorganına göre uzatan bir tipin ilk kez Avrupa şehirlerini görmek için yapacağı bir seyahatin hikâyesi anlatılır. Bu kadar tutumlu olan kişi sınırı geçer geçmez, hesapsız bir şekilde harcamaya başlar ve sonunda birkaç gün içinde neredeyse geri dönüş parası haricindeki bütün parayı tüketir. Geri döneceği günlerde kendilerinin Türk olduğunu öğrenen bir Amerikalı'dan davet alır. Amerikalı şahıs onlar için Monaco'da güzel bir eğlence tertiplemiştir ve onları da davet etmektedir. Fakat bu davete bir anlam veremez. Bir süre sonra bu Amerikalı'nın Kayseri'den Amerika'ya yerleşmiş bir Türk olduğunu anlar. Şahıs parasından çok kendisine saygılı olunması istemektedir çünkü milyonları kazananın kendi zekâsı olduğunu söylemektedir. "*Ben muhteriyim, ben dâhiyim*" ifadelerini tekrar eder sürekli. Amerika'da saygın ailelerin duvarlara astıkları halıların çivilerden dolayı yıprandığını gören Kayserilinin çıtırtı patenti olarak milyonlar kazanmasına vurgu yapılır. Hikâyenin sonunda anlatıcı kişi "bir kopçadan, bir çıtırtıtan milyonlar kazanacak kafam olmadığı için bu başı bizzat kendi ellerimle koparıp yerlerden yerlere çarpmak isterim!" diyecektir (Seyfettin, 2015, s. 674-685). Zenginleşmenin doğrudan bir hedef olarak ele alındığı bir diğer hikâye de "*Doğuran Ev*" ismini taşımaktadır, bu hikâyenin sonunda da Türk kahraman zengin olamadığı, yıllarca memurluk yaptığı için hayıflanacak, geçmişini bir leşe benzetecektir. Hikâye "*Ticaret ve Nasip*" isimli makalenin içerisinde bulunuyor olmakla birlikte müstakil bir hikâye olarak da ele alınabilir. Ömer Seyfettin "*Ticaret ve Nasip*" isimli makalede Namık Kemal'e ait olan "*Kimse takdir edemez âlemde/Kendi mahiyetini reyî ile*" mısralarını eleştirmekte, "*bu eski kıta bizim için hakikat olmasın. Biz kendimizi bilelim, kendi mahiyetimizi takdir edelim*" (Seyfettin, 2016, s. 421) ifadelerini kullanmaktadır. Ömer Seyfettin makalenin neticesinde şunları söylemektedir:

"*Taraf taraf Türk tüccarlarının yetişmesi, Türk zenginlerinin çoğalması, Türk bankalarının açılması ordularımızın ileriye doğru atılacağını, düşmanlarımızdan öçlerimizi alacağını bize müjdeleyecek. Türk ticareti 'Türklük mefkûresi' ile beraber yürüyecektir*" (Seyfettin, 2016, s. 424).

Hikâye de bir nevi bu görüşün kurmacadaki karşılığı olarak kurgulanmıştır. Mülkiye-i Şahane okuyup Bağdat'ta Musul'da memuriyet görevlerinde bulunan bir gencin 20 yıl boyunca büyüdüğü semttten ayrı kaldıktan sonra tekrardan oraya dönmesi ve çocukluğundaki Rum komşularının oğlu Kleanti ile karşılaşması ve aralarında geçen konuşmalar hikâyenin içeriğini oluşturur. Kleanti sokak boyunca uzanan evlerin neredeyse tamamının sahibi olmuş, Türk genci ise yıllarca memuriyette bulunmasına rağmen borçlu olarak eski semtine dönmüştür ve aralarında şu konuşma geçer:

“

- Demek babanızdan epey miras kaldı.
- Ne mirası? Babamdan hiçbir şey kalmadı.
- Tekrar sordum:
- O halde bu iratları nasıl yaptınız?
- Pek basit dedi, fakat bunu size anlatmak istesem de anlamazsınız.
- Niye anlamayacağım.
- Çünkü Türksünüz, diye cevap verdi.”

Sonra Rum Kleanti zenginleşme hesabını anlatmaya başlayacaktır. Annesinden kalan eski evi doğurttuğunu söyleyecek, evi doğurmanın ise şöyle olduğunu izah edecektir.

“Evet, bir ev tıpkı bir inek gibidir. Sahibi dört işlem bilirse mutlaka doğurur. Annemin evini karşılık göstererek evvelâ dört beş lira faizle borç aldım. Onunla yanımızda şu birinci evi yaptırdım. Daha ertesine yeni yaptığım evi karşılık göstererek aldığım para ile ikinci evi yaptırdım.” Rum genç böyle bir hesap üzerinden on dört evi nasıl aldığını anlatırken Türk genci hüznün içinde onu izlemekte ve hayıflanmaktadır. Şöyle diyecektir Türk genci; “Şu doğuran eve baktım, onun karşısında bizim büyük ve ahşap, pembe boyaları dökülmüş ev, iri bir inek ölüsü gibi duruyordu” (Seyfettin, 2016, s. 421).

Bu hususta yazılmış bir diğer hikâye de “Terakki” ismini taşımaktadır. “Terakki” isimli hikâye değişen dünya, ilerleyen teknoloji üzerine iki arkadaşın konuştukları esnada yoldan geçen bir dilenci veya kendi ifadeleriyle dilenci feylesofun dünyayı zemmeden konuşmalarına kulak kabartmaları üzerine şekillenir. Şahıs bir taraftan dünyayı küçük görerek maniler dizerken diğer taraftan da bir ekmek parası diye dilenmektedir. Dilencinin manilerine kulak kabartan arkadaşlar arasında hikâyenin sonunda şöyle bir konuşma geçer:

“Bir dilencideki bu belagat!”

“...”

“Daha doğrusu bu küstahlık!”

“Olur iş değil.”

“Olur iş değil vallahi” (Seyfettin, 2015, s. 725–728)...

"Velinimet" isimli hikâye de iki münevverin Kağıthane'ye gezintiye çıktıkları sırada yanlarında duran bir otomobilden inen şahsın logaritmacı olan adama "velinimetim" demesi üzerine şekillenir. Velinimet olarak nitelenen logaritmacı otomobilden inen kişinin geçmiş zamanda efendisidir. Birkaç nasihat sonrasında bu hizmetçinin iş hayatına atılmasına vesile olur ve azmi sayesinde hizmetçi kısa sürede zengin bir fabrikatör olur. Adam, arkadaşının hizmetçisinin kısa sürede zengin olmasından müteessir olacaktır (Seyfettin, 2015, s. 729–733). Kendi kendine şunları söyleyecektir:

"Logaritmacının azme, iradeye, saye, hesaba dair söylediği hendesi hikmetleri dinlerken artık göğsümün kesme kaya yığınları altında ezildiğini duyuyordum. Rüştüye tahsili bile görmemiş, yalın ayak başı kabak bir uşak yamağının ip ameleliğinden ustabaşılığa, ustabaşıktan fabrikatörlüğe, fabrikatörlükten müteahhitliğe sıçradığını, müteahhitlikten milyonerliğe yürüdüğünü görmek-bilmem niçin- bana acı geliyordu. .../ Yeni zengin işte dedim. Logaritmacı durdu. Döndü. Derin siyah gözlerini açtı. " Ne o? Beğenemiyor musun?" diye güldü, " Kuruntuyu bırak. Zenginlik bu! Şarap değil yavrum! Eskisi de bir yenisi de!"

"..."(Seyfettin, 2015, s. 734).

Zenginleşmenin bir ideal, zengin tiplerin ise ideal tipler olarak ele alındığı son hikâye "Fon Sadriştayn'ın Karısı" ismindedir. Bu hikâyede Alman iktisadi disiplini ve onun arkasındaki ahlâk ve zihniyet dünyası övülürken, bu ahlâk ve zihniyet dünyasının kurucu unsurunun Alman kadını olduğuna vurgu yapılmaktadır. " Bu rahat, bu saadet, bu fazilet Almanya'nın toprağında, taşında, coğrafyasında değil, Alman kadınındadır, dedi" (Seyfettin, 2015, s. 646).

B) Geleneksel Ahlâk ve Zihniyet Dünyasını Karikatürize Eden Hikâyeler

Ömer Seyfettin'in hikâyeleri içerisinde Efruz Bey'le birlikte önemli bir karakter olarak beliren Câbi Efendi, "Makul Bir Dönüş," "Dama Taşları" hikâyeleriyle birlikte "Mermer Tezgâh" hikâyesi ile karşımıza çıkar. Bu hikâyede Câbi Efendi'yi, mermer bir tezgâh üzerinde marangozluk yapan bir ustanın aklını karıştırmak isterken görürüz. Oysa Usta, 20 yıla yakın bir süredir, mermer tezgâh üzerinde çalışmaktadır ve çekici hiç kaçırmadan ve mermer tezgâha hiç zarar vermeden çalışmasını ustalığındaki maharete bağlamaktadır. Ömer Seyfettin, Mermer Tezgâh'ta maharetini put haline getiren ve daha kârlı alanlara geçmek varken sebat etmeyi maharet olan gören ferdin putunu kırdıracaktır. Bu açıdan bakıldığında nesnenin kültürel gösterge olarak yorumlanabileceğinden hareketle, kırılan nesnelerin aslında geleneğin formu olduğunu da söyleyebiliriz.

"Batı insanı dışa ve maddeye dönük tavrını ortaya koyarken, felsefe ve bilim maddeyi kırıp döküyordu" (Sayar, 2013, s. 104), diyen Ahmet Güner Sayar'ın, Batı insanına yönelik bu tespiti gecikmeli de olsa Osmanlı aydınları için de söz konusu olmuş, Tanzimat'tan Ömer Seyfettin'e gelene kadarki Osmanlı aydınları; mermer bir tezgâh gibi olan geleneksel yapıyı yenilik düşüncesiyle çatlatmış fakat bir taraftan da Balkan Savaşı'nın ve Birinci Dünya Savaşı'nın değişim anafonda buhranın krizlerini her yönüyle yaşamışlardır. Burada

kültürel gösterge olarak metaforik bir anlamı üstlenen nesnelere yorumlarken belki de klasik Osmanlı düşüncesinin nesne ile ilişkisine de kısaca bakmak yerinde olacaktır çünkü *Mermer Tezgâh* hikâyesinde kırılan bir bakıma geleneğin eşyayla ilişkisidir.

Osmanlı insanı eşyanın renginde, biçiminde dahi en küçük bir değişikliğe gitmemiş ve onu bir maharet olarak görmüştür diyen Sayar (2013, s. 105) Osmanlı Türk insanında görülen madde âlemi karşısında takınılan pasif tavır, Sabri Ülgener'den yola çıkararak toplumun ahlâk ve zihniyet dünyasına bağlar. Sabri Ülgener; bu ahlâk ve zihniyet dünyasını ortaçağ ahlâkı olarak tanımlarken şunları söylemiştir:

“İçtimai kıymet ve idealler, uzun ve çetin bir tekâmül sonunda asıllarındaki hayatiyetten adım adım uzaklaştırılarak, kuru bir dogmatizme, hatta bir çok noktalarda mutlak bir dünya inkârına çevrilmektedir. Şu hâle göre, ahlâkçı gözüyle, ideal hayatın kısa ve kestirme tarifi şu olabilir: Madde alemine karşı ferdin vicdanında daima geniş mesafeleri şart koşan, kendi içine kapalı sakin, kanaatkâr bir yaşayış tarzı” (Ülgener, 2006, s. 77)!

“*Mermer Tezgâh*” hikâyesine dönecek olursak, sıradan bir marangoz tezgâhının yerinde mermer tezgâh olması ve bunun bir maharet göstergesi olarak sergilenmesi, bütün bu zihniyet dünyasını göz önüne alırsak, hikâyede tezgâhın fetişizm objesi olmasına bizi ulaştırır. Bu objenin geri planında ele alınan asıl fetişizm ise geleneksel esnaflık sisteminin ahlâk ve zihniyet dünyasıdır. Bu zihniyet dünyası bir iş üzerinde bütün yeniliklere kapalı olarak sebat göstermeyi maharet olarak görür ki Ömer Seyfettin'in bir başka hikâyesi olan “*Sebat*” hikâyesinde de eleştirdiği bu tavrıdan başkası değildir. Ömer Seyfettin “*Sebat*” isimli hikâyede sebat kelimesine inatçılık anlamı yükleyerek şunları söyler:

“İnadiyla iştihar eden bir mahluk vardır ki küçük bir ırmağın üzerinden geçmemeğe bütün mevcudiyetiyle inat ve sebat eder. Birkaç kilometre dayak tenavül eder. O kadar sebatkârdır ki zavallı sahibi yolu değiştirmeye mecbur olur.../.../ Meselâ bir tüccar tasavvur et, bu zat pamuk ticaretiyle iştiğal ediyor, servetinin yarısını kaybetmiştir, şimdi inat etmese yani sebat etmese tebdil-i ticaret etse belki servetinin rahnesini kapatabilecektir” (Seyfettin, 2015, s. 72)...

Geleneksel iktisat ahlâkınca “sebat”, övülen bir erdemdir. Oysa Ömer Seyfettin bu hikâyede sebatı inatçılıkla aynı anlamda kullanır.

“Umumi ve istiaresiz...Sebat, biz bunu süsleriz, tezyin ederiz, büyük bir şey olarak kabul ederiz, değil mi? Halbuki şunu bî- taraf ve çıplak düşünelim; ism-i ahlâkisini aynı manaya delâlet eden bir lugâta tebdil edelim, ne olur? Mesela inat, bir nevi inat...İnadın kimlere mahsus olduğunu söylemeye hacet yok. Bunu sen de bilirsin. İnadiyla iştihar eden bir mahluk vardır ki küçük bir ırmağın üzerinden geçmemeğe bütün mevcudiyetiyle inat ve sebat eder. Meselâ bir tüccar tasavvur et, bu zat pamuk ticaretiyle iştiğal ediyor, servetinin yarısını kaybetmiştir, şimdi inat etmese yani sebat etmese tebdil-i ticaret etse belki servetinin rahnesini kapatabilecektir”(Seyfettin, 2015, s. 72)... Aşk ve Ayak Parmakları isimli hikâyede de sebat

kavramını inatçılıkla dolayısıyla eşek profilli olmakla eşdeğer görür. “Eşek profilli olan inatçı, yani kibar manasıyla sebatkârdır” (Seyfettin, 2015, s. 72).

Ömer Seyfettin, “Tos” isimli hikâyede bu defa mütevekkil bir kadının ahlâk ve zihniyet dünyasını teşrih masasına yatırır. Kadın, “ehline itaat ibadetin en büyüğüdür.” diye düşünmekte her şart altında sabretmektedir. Kadın sabrın, tahammülün de bir ibadet olduğunu düşünmekte, bu yüzden her türlü zorluğa sabretmektedir. Ömer Seyfettin hikâyeyi böylesi bir kişilik üzerine kurgularken onun mütevekkil razı kimliğini yer yer karikatürize eder ki Balkan Savaşları çıktığında kendisinden dua etmesini isteyen mahallenin kadınlarına, mütevekkil Fatma Hanım’ın “Allah’ın işine karışılmaz” demesi öne çıkarılmaktadır. Hikâyede her şeye tahammül etmeye çalışan Fatma Hanım, kocasının hovardalığına da tahammül eder şekilde anlatılırken bir yerde kadının mevlit okuturken içeriden Mevlid’in “Geldi bir ak kuş kanadıyla” beyti duyulurken evin beyinin beyaz entarisiyle Mevlid okunan odanın önünde duran hizmetçi Makbule’ye geriden yaklaşmış oynaşmaya başlaması bir başka şekilde geleneksel değerlerin karikatürize edilmesi anlamına gelmektedir.

“Saim Molla’nın sesi o kadar yanık, o kadar müessirdi ki herkes hüngür hüngür ağlıyordu. Fatma Hanım da hıçkırıyordu... (Evin beyi) Makbule’nin tombul vücudunu kısa etekli beyaz entarisinden tanıdı. Kalbi çarpıyor, camlı kapının aralığından ruhları ürpertecek derecede bir ahenk fışkırıyordu: Geldi bir ak kuş kanadıyla... Elini uzattı. Makbule’nin birdenbire ödü kopacaktı. Bağırarak istedi... Efendinin yavaşça ‘Sus, sus, haydi sus’ dediğini duyunca bir anda korkusu geçti. Ferahladı” (Seyfettin, 2015, s. 883).

“Bahar ve Kelebekler” isimli hikâyede de tıpkı Fatma Hanım gibi olan geleneksel kadın profilinin bu mütevekkil kimliği, torunu ile ihtiyar nine arasındaki konuşmalar aracılığıyla eleştirilmiş, genç torun geleceğin kadın kimliğini eskinin itikadı ile kelebekler üzerinden tefeül yaparak tahmin etmeye çalışmıştır:

“Türk kadınlığı bir gün yüksek idrakiyle, altı asırlık tesadüfi ve tabii bir istifa sayesinde harika hâline gelen hüsnüyle, zekâsıyla, insanlık sahnesine çıkarak ihtiramlar ve perestişler önünde yükselmeyecek miydi?... Bugünkü tevekkül daha ne kadar devam edebilirdi? Büyüknine nihayetsiz hikâyesine devam ediyor; genç ve esmer kız tahayyül ediyor, zihninde müphem hayallere karışan abus suallere cevap veremiyordu. Birden gülümsedi. Kelebeklerle tefeül etmek... Bu pek hoş olacaktı. Eski Türk kadınlığının itikatları yeni Türk kadınlığının talihine nasıl bir hüküm verecekti? Merak ediyordu” (Seyfettin, 2015, s. 176).

Hikâyede, 17 yaşındaki genç kız şezlonga uzanmış vaziyette ninesiyle konuşmakta ve roman okumaktadır. Okuduğu, kadınların geleceğine dair Fransızca bir romandır ve ninesi bu romanların mutluluğu değil huzursuzluğu getireceğini düşünmektedir. Ninesi huzura dair hayat sahnesinden hatıraları torununa aksettirirken âdeta Binbirgece Masalları’nın büyümlü atmosferinde geçen bir bahar havasından bahseder. Bu atmosfer toruna fazlasıyla yapay gelmektedir. Yazar, ihtiyar kadını; “Genç kız onun kırık dişli ağızının içindeki derin ve sivri karanlığa bakıyor, oradan çıkan kelimeleri dinlemekten ziyade sanki temaşa ediyordu.” şeklinde tasvir

ederken bir yönüyle de değişim karşısında kendi tarafını ortaya koymuştur. Çünkü ilerleyen bölümlerde de genç kızın zihninden geçenleri nakledeken ihtiyar kadının durumunu "iptidai ve mebnai" ilkel ve yapmacık olarak aksettirecektir (Seyfettin, 2015, s. 173). Yine hikâyenin bu bölümünde kadının ağzından içindeki derin ve sivri karanlık ifadesi önemlidir ki bu şekilde bir bakıma geçmiş kadın kimliği kötü/çirkin bir şekilde tasvir edilmektedir.

"Kendileri, yeni nesil okudukça, anladıkça, erkeklere yaklaştıkça iptidai kadınlıklarından, dişilikten uzaklaşıyorlar, ruhlarda bir isyan, bir ihtilal tutuşuyor, eski kadınlığın zevk-i saadete vesile ettiği dişilik kayıtları kendilerine ateşten ve demirden bir zincir gibi geliyordu. Hususi bir mabet gibi sessiz ve meçhul duran evlerine hapisane nazarıyla bakıyorlar, siyah çarşafı, kalın peçeleri ezici, soldurucu, vahşi merhametsiz esaret örtüleri telakki ediyorlardı. Fakat haksız mıydılar? Madem "terakkiden" içtinap kabil değildi ve terakki ise mutlaka değişmek, mutlaka eskiye benzememek idi, o halde asırlarca evvelki Türk kadınlığı da iptidai ve mebnai halinde kalamazdı. Kuklalıktan, bebeklikten, masumiyetten, hasılı dişilikten çıkacak, hakiki kadın haline gelecek, erkeklere tefevvuk etmese bile müsavi bulunacak, bütün manasıyla insan, insan, insan olacaktı..."(Seyfettin, 2015, s. 173) /*Bugünkü tevekkül daha ne kadar devam edebilirdi?..."* (Seyfettin, 2015, s. 176)

Ömer Seyfettin "Binecek Şey", "Hafiften Bir Seda", "Türbe", "Keramet", "Perili Köşk", "Kurbağa Duası" isimli hikâyeleri de halk itikadının hafife alındığı diğer hikâyeler olarak karşımıza çıkmaktadır. *Binecek Şey* isimli hikâyede bir dervişin saf tevekkülü karikatürize edilir. "*Hafiften Bir Seda*" isimli öykü yine halkın itikadının eleştirildiği bir hikâye olarak karşımıza çıkar. Bu hikâyede dervişane hayat yaşayan İmadettin Efendi'nin 63 yaşına geldikten sonra daha fazla yaşamayı edepsizlik sayarak yer altına çekileceği bir gecede sarhoş oğlunun gece karanlığında ibadet eden adamın yakınlarına gelerek "uç mübarek uç" diye birkaç kez seslenmesi ve İmadettin Efendi'nin sesin gaipten geldiğini düşünerek bu emre itaat edip kendini pencereden aşağı bırakması anlatılır. Mahalle halkı İmadettin Efendi'ye müntehir diyerek lanetler edecek, oğlu ise ondan geri kalan evi âdeta bir meyhaneye çevirecektir (Seyfettin, 2015, s. 715–720).

"*Türbe*", "*Keramet*" gibi hikâyeler halk itikadının karikatürize edildiği diğer metinler olarak karşımıza çıkar. *Türbe* isimli hikâyede Selanik'te zahitliğiyle bilinen Şefika Molla isimli bir kadının bir tuvaleti türbe sanması üzerinden kadının itikadı karikatürize edilir. Kadın yıllar boyunca evinden çıkmadığı için Selanik'teki değişimin de farkına varamamıştır. Bu yüzden yıllar sonra evinden çıkınca şehirde dolaşmak onda kirlenmişlik hissi uyandırır. Ruhunun daraldığı bir sırada imdadına mezarlıkta gördüğü Türbe yetişir, oraya girecek ve biraz ferahlayacaktır. Ömer Seyfettin kadının gördüklerini şu şekilde aktarır (Seyfettin, 2015, s. 919–925): "*Fatiha'sını bitirip ellerini yüzüne kavuşturduktan sonra tekrar türbeye daldı. Minimini bir camiye, Muhammediye kitabındaki resmini gördüğü cennet köşklerine ne kadar benziyordu. Hatta o cennet köşklere gibi kubbesi armudi, saçaklarının üstü yukarı kalkıktı. Ah buralarda evliya bir tane miydi?*" Kadın bir süre sonra suyundan içmek için içeriye gireceği sırada oranın bir Türbe olmadığını, belediye tuvaleti olduğunu anlayacaktır.

C) Yeni Normlar Dünyasında Ahlâk Buhranı

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden biri olan "*Ashab-ı Kehfimiz*" nasıl ki Tanzimat'tan başlayarak II. Meşrutiyet'e kadar uzanan devreyi siyasal gelişmeler etrafında ele alırsa "*Fon Sadriştayn'ın Karısı*" ve "*Fon Sadriştayn'ın Oğlu*" isimli hikâyelerde de iktisadi merhaleleri bir bütünlük içinde ele alır. Türkler için zengin olmak gerektir diyen Ömer Seyfettin'i "*Zenginlik Belası*" isimli bir yazı yazmaya iten süreç, savaş koşullarında ortaya çıkan zenginleşme arzusunun normal sınırları aşan görüntüsüdür. "*Doğuran Ev*" isimli hikâyesinde Türklerin hesap bilmesinin gerekliliğini, *Ticaret ve Nasip* isimli yazıda Türklerin ticarete atılmasının önemini ortaya koyan yazar, hazırlanan durumun ortaya çıkan beklenmedik sonuçları karşısında Fon Sadriştayn'ın sahtekâr oğluna Hasip ismini verecek, bu defa Orhan ismindeki bir milli şairi destansılaştıracaktır. "*Fon Sadriştayn'ın Karısı*" isimli hikâyede hesap bilmez olduğu, müsrif olduğu gerekçesiyle karısını boşayan Sadriştayn Alman bir kadınla evlenerek hayatına iktisadı, alman çalışma ahlâkını sokmuştur ama hiç beklemediği şekilde Alman kadından olan oğlu Hasip yeri geldiğinde Alman gibi davranan yeri gelince Türk olduğunu iddia eden ve aileye ait bütün serveti tüketen bir kimlik olarak sunulacaktır. Milli şair Orhan'a hayran olan, "ne olurdu benim oğlum Hasip de onun gibi olsaydı." diye düşünen Sadriştayn yıllar sonra Orhan'ın terk ettiği karısından olan oğlu olduğunu öğrenecektir. Orhan'ın annesi çocuğu boşanmadan sonra babasının Çanakkale'de şehit olduğu hikâyesiyle avutmuş, millî dini hikayelerle büyümüş olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun yanında Orhan'ın yaşadığı köşkün tasviri de refah içerisinde bir hayat yaşadığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Ömer Seyfettin'in "*Mektep Çocuklarında Türklük Mefkuresi*" isimli yazısında işaret ettiği idealin kurmacadaki karşılığıdır. Daha önce bahsedilen bu yazıda Ömer Seyfettin çocukların Türk tarihini, Türk cihangirlerini ve Türk âlimlerini bilmesi gerektiğinden ve her yerde, her vakit yorulmadan bıkmadan, üşenmeden birinci olmayı istemesinden bahsetmektedir. Bunun yanında bir diğer ideal de "*Her Türk ilme, fenne ve iktisada son derece önem vermelidir, her Türk okuyup yazmak öğrendikten sonra sanata ticarete girmeli, milleti için zengin olmalıdır.*" cümlelerinde karşımıza çıkar ki Fon Sadriştayn'ın boşadığı Türk karısından olan oğlu bu nitelikleri haizdir.

Bir Sultanî mualliminin hatıra defterinden alıntı olarak kurgulanmış "*Niçin Zengin Olmamış*" isimli hikâyede de bu muallimin hayatı karşımıza çıkar. Hikâye, muharebe yıllarında sefaletle boğuşan bir muallimin kendi notlarını okura ulaştırarak başlar. Muhtelif tarihler altında çeşitli kayıtlarla karşılaşırız. Bu kayıtlarda muallimin yoksulluk sebebiyle içine düştüğü bunalımı görürüz. Geçinebilmek için nesi var nesi yoksa satmaktadır. Uzun süredir iş aramaktadır ve nihayet mütercimlik işi bulur. Bu işle meşgul olduğu sırada eski arkadaşlarından birisine rastlar ve onun kısa sürede zengin oluşuna şaşırır. Karşılaştığı arkadaşı zenginliğini ittihatçıların iâşe nazırı Topal'ın yakınlarında bulunmasıyla ilişkilendirir ve arkadaşına senin de onunla bir yakınlığın olsa şimdiye zengin olmuştun, der.

Osmanlı toplumunda nesne-insan ilişkisi; hem dönemin aydınları tarafından, hem de sonra gelenlerce bir sorun alanı olarak incelenmiş, ferdin metaya karşı ilgisiz tavrının

belirlediği ahlâk ve zihniyet dünyasının gerek iktisadi gerekse içtimai geriliğin yegâne sebebi olduğuna dair bir takım çıkarımlar yapılmıştır. Yusuf Akçura; sırf “mâverâî” bir noktadan meselelere bakan milletin modern şartlar karşısında başarılı olamayacağını söylerken, diğer taraftan bir takım erdemlerin de sırf maddeye hâkim olmak için geride bırakılmasının bir ahlâk bozgununa yol açacağını söyler (Akçura, 2016, s. 132). Zafer Toprak’tan alıntılanarak söylenecek olursak; “Savaş yıllarında Osmanlı toplumu her şeyden önce bir ahlâk sorunuyla karşı karşıyaydı. Tüccarın aşırı fiyatla mal satışı, memurun yasadışı yollarla ticarete atılışı hep ahlâk buhranından kaynaklanıyordu. Savaş yıllarında toplumda güçlü bir ahlâk anlayışı bulunmadığı için, ticarete spekülâtif girişimler ve istifçilik rağbet görmüştü. Savaşın neden olduğu “artık değer”ler, ulus yerine bireyin çıkarına hizmet ediyordu. Ahlâk çözülmesi toplumsal dengeyi bozuyor, ulusal sanayi ve ticaretin gelişiminde kullanılacak “artık” sefahate harcanıyordu (Toprak, 1995, s. 20–21). Daha önce insan-nesne ilişkilerinde nesneye karşı kayıtsız kalan, ilgilendiği nesneyi de geçmişin kaydı altında dondurarak mistifiye edilmiş bir fetişizm objesi haline getiren insanın; bu defa nesne ile ilişkisi meta fetişizmi üzerinden belirlenebilir olmuştur.

Tam da burada “*Makul Bir Dönüş*” isimli hikâye Câbi Efendi’nin tımarhaneden çıktıktan sonraki zamanda nesnelerin farklılaşan anlamını bize sunar. Câbi Efendi, Cihan Harbi yıllarını tımarhanede geçirmiş, o hücrelerinde yatarken dışarıda pek çok şey değişmiştir. Kısacık süre içerisinde neredeyse bütün nesnelerin fiyatının yüzlerce kat arttığını, devletin on beş yıllık bütçesine tekâbül eden yüz yetmiş beş milyon banknotun üç yılda basıldığını, ortada altın, gümüş, nikel bir yana, bakır paraların bile kalmadığını ve bütün bu değişimin üç yılda olduğunu anlayınca aklını kaçırmaktan beter olmuştur. Kapitalist toplumun emek-değer ilişkileri savaş koşulları altında insan ilişkilerinde belirleyici unsur haline gelmişken Câbi Efendi, hikâye içerisinde tımarhanede yatan bir fert olarak olarak, bu ilişkiler ağının içinde yabancılaşan veya şeyleşen insanın temsili olarak karşımıza çıkar. Modern üretim tarzı, özne-nesne ilişkilerini ortadan kaldırırken yanlış bilinci de beraberinde getirir. Kapitalizmin dünya üzerindeki hâkimiyeti savaş koşullarının katkısıyla insanları tam anlamıyla şeyleşirmiştir ve bilincini ortadan kaldırmıştır. Hikâyede Câbi Efendi’nin yattığı tımarhane âdeta dünyanın temsilidir. Bu yıllarda dünya bir tımarhaneye dönüşmüş gibidir. Câbi Efendi’nin tımarhaneden çıktıktan sonra içinde yaşadığı topluma yabancılaşmış olması ile hikâyede, nesnenin fert üzerindeki hakimiyetine ciddi bir atıfta bulunmuş olur. Hikâyenin sonunda Câbi Efendi ile doktor arasında geçen konuşma durumu özetler niteliktedir (Seyfettin, 2015, s. 763):

“Beni yine odama koyunuz.”

Doktor geriledi. Kan ter içinde soluyan ihtiyarcığı dikkatle süzdü.

“Siz iyi oldunuz, canım!” dedi.

“Hayır efendim. Beni yine içeri tıknız, Allah aşkınıza.”

“Niçin canım?”...

“Beni içeri tıknız Allah aşkınıza! Ya ben akıllanmamışım ya bütün dünya zır deli olmuş.”

Osmanlı'nın modernleşme sürecinde insan-nesne ilişkisinin sorunlu yanlarına değinen ve onu çekingen de olsa nesne ile buluşturan neredeyse Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e 100 yıllık Osmanlı münevveri tavrı bu defa Câbi Efendi kimliği üzerinden yeni durum ortaya çıkardığı ahlâk buhranından şikayet ediyor görünmektedir. Bir benzetme üzerinden gidersek Kaşağı'nın "Aman! Şişşt sakın dokunma, kırarsın!" denilen çocuğu artık her şeye rahatlıkla dokunur her şeyi kurcalar hale gelmiştir ve dokunduğu nesneyi bu defa aslına uygun kullanmayarak kırmıştır.

Toplumda kısa süre içerisinde yeni türedi zenginler belirmiş, bunlar bu defa eşyayı bir görgüsüzlük göstergesi olarak sergilemeye başlamışlardır. "Mermer Tezgah" hikayesinde kendisini maharetli sanan ustanın düşüncesizliğinin neticesi olan mermer tezgah kullanımına karşın; her nesneyi asli durumuna uygun kullanmak gerekir, diyerek geleneğin insan-nesne ilişkisinde nesneyi ve bunun dolayımında nesne ile ilişkisini ikonlaştıran tavra eleştiriler getiren akıl, bu defa yine insan nesne ilişkisinde nesnenin olması gerekenin dışında sergilenmesine eleştiriler getirmektedir. Bu defa problem insan- nesne ilişkisinde statü aracı olarak sergilenen nesnelerin kişinin gerçekteki toplumsal statüsü ile uyumsuzluğudur. Böyle bir durum için Ömer Seyfettin hikâyede "Le grade degrade.³" ifadesini kullanacaktır. "Bir Hatıra" isimli hikâyede logaritmacı karakteri şunları söyleyecektir:

"Herkesin kendi nefesine mahsus hususi bir haysiyeti vardır. Bu haysiyetle yaşarsa gülünç olmaz.../.../ Sarı gagalı beyaz bir kaz ne kadar tabii, ne kadar mantıktır. Ama şimdi bu kazın rengini yeşile boyasalar, gagasını ördek gibi yassılasalar, ne tuhaf olur.../.../ İşte insanlar da böyledir. Kendi içtimai seviyelerine, tabi mevkilerine uymayan bir vaziyet onlarda ibram edildi mi hemen düşer, rezil rüsva olurlar" (Seyfettin, 2015, s. 764).

Bunların ifade edilmesinin sebebi toplumda ortaya çıkan yeni türedi zenginlerdir. Nesne-insan ilişkisinde geleneğin, nesneyi hayatın dışına iterek ikonlaştırması veya onunla arasına tamamen mesafe koyması şeklindeki zihniyetin tam zıttı olacak şekilde bu defa kişi nesneyi hayatının merkezine almış, kendisini onunla tanımlar hale gelmiştir. Birinci tavırda insan nesneyi hayatın dışına iterken ortaya çıkan bu yeni tavır nesnenin insanı hayatın dışına iteceği günleri işaret etmektedir. Ömer Seyfettin bu zihniyet çerçevesinde "Bir Hatıra" isimli hikâyesinde karşılaştığı bir yeni zengini şu şekilde tasvir etmektedir:

"Pantolon azmanı koyu mavi dar bir çakşır, üstüne şık bir smokin giymişti. Başında ince, âbânî bir sarık vardı. Temiz bir işkence aletine benzeyen, gayet yüksek yakalı, beyaz gömleğinde boyunbağı yoktu. Gözlerinde altın gözlükler, göbeğinin üstünde kalın bir altın zincir... Sanki bir tarafa dokunmasın diye dikkatle vücudundan ayrı tuttuğu ağır tesbihi elinde, kıırta kıırta yürüyordu. Kolları, koltuklarının altında birer zaviye-i kaime hâsil edecek derecede kabarmıştı. Arkasındaki maiyeti paltosunu, şemsiyesini, bastonunu taşıyordu. Kendimi tutamadım. Pufkurdum.../.../ Âbânî sarıklının arkasındakiler taşıdıkları şeyleri mukaddes

3 Rütbe haysiyeti düşürür.

emanetlermiş gibi göğüsleri hizasında tutuyorlardı. Gülüyordum. Acaba bir Apokurya şakası mıydı” (Seyfettin, 2015, s. 764) ?

Câbi Efendi “ *Acaba Ne İdi*” isimli hikâyede her ne kadar hayatın bu yönüne alışmış gibi görünse de bir süre sonra dayanamayıp kır hayatına kaçmak isteyecektir. Fakat orada kendisini ezmek istercesine üzerine gelen bir otomobil ve otomobilden inen yeni türedi bir zengin züppe tipinin tavırları Câbi Efendi’yi çaresiz bırakacaktır. Netice itibariyle bakıldığında Câbi Efendi kimliği üzerinden ferdin nesne ile ilişkisinde iki aşırı tavrın hikâyelerde mesele haline getirildiği görülecektir.

Tam Bir Görüş isimli hikâyede Efruz Bey tipi karşımıza çıkar. Burada bir sosyolog olarak karşımıza çıkan Efruz Bey köylülerin tabiiği, köylülerin ahlâkî faziletlerine övgüler düzer şehrin insanının ise gayri tabi olduğunu, bozulmaya uğradığını söyler ve arkadaşlarıyla birlikte Kağıthane tarafında bir köye bunu gözlemlemek için gider fakat gördükleri hiç de Durkheim’in teorisinde olduğu gibi değildir. Efruz Bey arkadaşlarının yanında komik duruma düşer (Seyfettin, 2015, s. 1052).

Efruz Bey tipi etrafında geçen “*Hürriyet’e Layık Bir Kahraman*” hikâyesi Ahmet Bey isminde olduğundan farklı görünmeyi seven çıkarıcı bir tipin Kanun-i Esasi ilan edildikten sonra kendisini Kanun-i Esasi’yi ilan ettiren “kahraman” olarak tanıttırmasının hikâyesidir. Jön Türk ifadesinin anlamını dahi bilmeyen Ahmet Bey halka kendisini Jön Türk olarak tanıtır ve bu şekilde prim yapmak ister. Hürriyet kelimesinin Fransızcası olan “liberte” kelimesini hatırlamaya çalışırken leblebi kelimesi ile karıştırır libereyi. Kendisine halkı etkileyecek bir isim bulabilmek amacıyla Efruz ismini seçer. Kendinin büyük bir kahraman olduğuna dair hikâyelerle herkesi kandırır. Kendini Jön Türklerin reisi olarak tanıtır. Kanun-ı Esasi’yi tarif ettiği bir yerde “kanun-ı esasi bila tefrik-i cins-ü mezhep demektir” ifadesini kullanır. Milliyetleri, ırkları reddeder, bila tefrik-ü cins-ü mezhep olanların öpüşüp sevişmesi lazım gelir. İzdivaç aile millet gibi ayrımları yok sayar. Bir gün gerçekten İttihat Terakki Merkezine çağrılıp kendisiyle ittihatchıların görüşmek istediği söylendiğinde foyası ortaya çıkar (Seyfettin, 2015, s. 1121–1162).

D) Çıkış Yolu

Ömer Seyfettin, “*Mektep Çocuklarında Türklük Mefkuresi*” isimli yazısında Tanzimat Dönemi’nin sulhçu olarak nitelendirdiği zihniyetini eleştirirken milletlerin mefkurelerinin daima taarruzî olması gerektiğini, bir milletin taarruzî ve milli bir mefkûresi olmazsa o milletin korkak ve emelsiz olduğunu söyler (Seyfettin, 2016, s. 456). Meşrutiyet dönemine gelindiğinde bu zihniyetin görüntülerini de “*Ashab-ı Kehfimiz*” isimli hikâyesinde ele alır. Hikâyede “Kaynaşma Kulübü” denilen bir topluluk kuran beynelmilelci görüş sahipleri, meselenin gerçek yüzünü ancak Balkan Savaşları sonrasında görebileceklerdir. Ömer Seyfettin’in “Bulgarların, Sırpaların, Ermenilerin, Arnavutların milli mefkureleri, milli edebiyatları, milli lisanları, milli gayeleri var.” dediği durumun somut kanıtı II. Meşrutiyet’in ilanına kadar Osmanlı ders kitaplarında Bulgar imajının olumlu olduğu, Bulgaristan’a

dair olumlu değerler taşıyan kitapların yayımlandığıdır. 1914 sonrasında ancak eğitimde, kültürde milli değerler, dini şarkılar ve çeşitli görseller ders kitaplarına eklenecektir. Bilfiil savaş atmosferine girilmiş olmasıyla birlikte Balkan Savaşları'ndan sonra ancak ders kitaplarının ve genel anlamıyla kültürün teşekkülü değişecek, fakat bu dönemden sonra Ömer Seyfettin'in ifade ettiği taarruzî kimlik inşası için faaliyetlere girişilecektir.

Ders programlarına nişan tâlimi gibi dersler eklenerek, esir almaca, sancak koruma gibi başlıklarla öğrencilere vatanî ve millî değerler aktarılması hedeflenecektir. Alkan'ın aktardıklarına göre haftanın belli günlerinde öğrenciler poligonlara götürülerek atış tâlimleri yaptırılmıştır. Savaş atmosferinde taarruzî kimlik inşasına girişilmesiyle Tanzimat döneminden arta kalan laik, seküler kimliğin izlerinin de silinmeye başladığını yine Ömer Alkan aktarmıştır (Alkan, 2015, s. 145). Bu dönemde İttihat ve Terakki, Türk milliyetçiliğinin yanında İslâmcılığı da bir ideoloji olarak topluma aktarmaya başlamıştır. İTC'nin kamuoyunu etkilemek için bastırdığı Balkan Savaşları'yla ilgili propaganda kartpostallarında ve benzeri malzemelerde öncesine göre daha İslâmî bir tema kullanılmıştır. 1913 yılından itibaren bir ideoloji olarak Türkçülükle birlikte İslâmcılık da İTC'nin söylemi içinde yer bulmaya başlamıştır.

Bütün bu ideolojik bilinçlendirme ve taarruzî kimlik oluşturma faaliyetlerinin neticesi yine Ömer Seyfettin'in "Ashab-ı Kehfimiz" isimli hikâyesine yansımıştır. Hikâyede günlüğü tutan genç "Kaynaştırma Kulübü" kurulduktan 12 yıl sonra günlüğü eline alacak ve o günlere dair hatıralarını bu defa günlüğüne yazacaktır. Hatıralarda Kaynaştırma Kulübü'nün faaliyete başladığı tarihten sonra kulüp merkezine gelen protesto telgrafları konu edilecektir. Telgrafların çoğunda "Ey milletini inkâr eden alçak, sefiller. Biz Türk'üz ne milliyetimizi inkâr ederiz, ne de dinimizi değiştiririz." yazmaktadır. Kısa süre içerisinde kendilerine karşı nümayişler başlayacaktır. Gösterilere seksen binden fazla kişi katılacak ve manga manga "Türk mektepleri, Darülfünun, Tıbbiye talebeleri, Türk Ocağı, Türk Gücü, Altın Ordu, başka cemiyet azaları, spor heyetleri, tayyareciler, izciler, biniciler..." kulüp binasının önünden geçerek "Lanet milliyetini, dinini, tarihini, mazarını, ecdadını inkâr edenlere" diye hakıracaklardır.

Ömer Seyfettin'in bu başlık altında ele alınan hikâyeleri de böylesi bir kimliğin teşekkül etmesi gayesiyle yazılmış metinlerdir. Bu hikâyelerden "Bomba", "Ant", "Beyaz Lale", "Çakmak", "Primo Türk Çocuğu" gibi hikâyelerin "taarruzî" kimlik oluşturma; "Ferman", "Diyet", "Yalnız Efe", "Pembe İncili Kaftan", "Başını Vermeyen Şehit" gibi hikâyelerinin kahramanlar/ideal tipler aracılığıyla mâverâî olarak ifade edilen değerlerle irtibat kurma gayretinin sonucu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

SONUÇ

Ömer Seyfettin'in hikâyeler toplamına baktığımızda karşılaştığımız sonuç onun Ziya Gökalp'in ilkelerini ortaya koyduğu ve sonuçlarını daha çok Cumhuriyet sonrasında gösterecek olan "Yeni Hayat"ın sözcüsü olduğudur. "Mektep Çocuklarında Türklük Mefkuresi"

isimli makalesinin ortaya koyduğu temel ilkelerin ferdi teşebbüsle zenginleşme, taarruzi bir kimlik kazanma, kahraman (cihangir) kişilikleri öğrenme gibi hususlara işaret ettiğini göz önüne aldığımızda, hikâyelerinin tematik bütünlüğünün de bu ilkeler etrafında bir kimlik inşa etmeye dönük olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. Bu faaliyet, mekteplerde bir kimlik inşa etme ve böylece bir eğitim inkılabı gerçekleştirme amacı taşır ki Mehmet Alkan'ın *"Balkan Savaşları'nın Osmanlı Eğitimin Sistemine Etkileri"* isimli incelemesine baktığımızda ders kitaplarının içeriğinin o dönemde farklılaşması bu beklentinin erken dönemde sonuç verdiğini ortaya koymaktadır.

"Kurbağa Duası" isimli hikâyesinde kendi görüşleriyle benzerlik taşıyacak bir şekilde hikâyenin kahramanına *"Her ne kadar milliyetperver bir liberal isem de "terbiye"nin daima "muhafazakârane" olması lâzım geldiğine mutekidim. İctimai inkılâbın yeri mektep değil, hayattır. Muallimlerin vazifesi çocuklara eski hayatın terbiyesini ibram etmektir"* (Seyfettin, 2015, s. 1287) diye söyleten Ömer Seyfettin, muhafazakârane bir terbiye maksadına yönelik hikâyeler ortaya koymuş olmakla birlikte İttihat Terakki'nin ve sonra Cumhuriyet'in bir toplum eğitimi projesi olarak hayata geçireceği ictimai inkılaplara da aracılık edebilecek hikâyeler de ortaya koymuştur ki *"Binecek Şey"*, *"Hafiften Bir Seda"*, *"Türbe"*, *"Keramet"*, *"Perili Köşk"*, *"Kurbağa Duası"*, *"Bahar Ve Kelebekler"*, *"Busenin Şekli İptidaisi"*, *"Aşk Dalgası"*, *"Aşk ve Ayak Parmakları"* gibi hikâyelerinin temalarında bunu görürüz.

Değerler eğitimi açısından bakıldığında Ömer Seyfettin'in *"Muallimlerin vazifesi çocuklara eski hayatın terbiyesini ibram etmektir."* ifadesinden yola çıkarak eski hayatın terbiyesini ibram ettirmek amacına yönelik olarak yazılmış *"Pembe İncili Kaftan"*, *"Başını Vermeyen Şehit"*, *"Üç Nasihat"*, *"Yüksek Ökçeler"*, *"Kaşağı"*, *"Topuz"*, *"Kütük"*, *"Diyet"*, *"İlk Namaz"* gibi hikâyelerin mektep çocukları için yalnızca uygun olduğu, diğer hikâyelerininse sosyal inkılabıya yönelik yazıldığı için *"İctimai inkılâbın yeri mektep değil, hayattır."* ifadesinden yola çıkarak değerler eğitimi açısından değerlendirilemeyeceği sonucunu çıkarabiliriz. Yazdığı hikâyeler içerisinde *"Binecek Şey"*, *"Hafiften Bir Seda"*, *"Türbe"*, *"Keramet"*, *"Perili Köşk"*, *"Kurbağa Duası"* gibi hikâyelerse "eski" hayatın ahlâk ve zihniyet dünyasını karikatürize ettiği için Ömer Seyfettin'in *"Muallimlerin vazifesi çocuklara eski hayatın terbiyesini ibram etmektir"* ifadesince mektep çocukları için uygun hikâyeler olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Hikâyelerine bir bütünlük içerisinde baktığımızda Ömer Seyfettin, toplumsal değerlerin değişim sürecinde tam anlamıyla bir terakkiperver rol üstlenmiştir. II. Meşrutiyet sonrası değişim sürecinde ortaya çıkan ahlâki çözümlere karşısında *"Milli İktisat"* politikalarıyla ortaya çıkan *"Yeni Zenginleri"*, *"Efruz Bey"* isimli bitmemiş romanıyla yeni fırsatçı tipleri eleştiri konusu haline getirmiştir. Billhassa Efruz Bey içerisindeki *"Açık Hava Mektebi"* isimli hikâyenin İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitim ile ilgili görüşlerini eleştirdiği göz önüne alınırsa eğitimdeki muhafazakâr tavrına yönelik sonuç daha net bir şekilde ortaya çıkar. Eğitimde muhafazakâr bir terbiye usulüne aracılık etmek için birtakım hikâyeleri söz konusu olsa da toplumsal hayatta bir muhafazakarlığı arzuladığı söylenemez. 1911 yılında yazdığı

Bahar ve Kelebekler hikâyesinde bir genç kızın ağzından “*Türk kadınlığının talihi ancak felâket, keder, ölüm olduğuna; ebediyen siyah kefenini yırtamayacağına, evlerin hâli ve تنها duvarları arkasında meçhul çiçekler gibi açmadan solacağına, doğmadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu. Mazi ve batıl itikatlar o kadar kuvvetli ve müthiş idi ki bütün idrake, bütün ilme, bütün fenne, bütün hakikate galebe çalıyor(du)*” (Seyfettin, 2015, s. 177) diye söyleten Ömer Seyfettin, 1919 yılında İnkılaplarda Kadın isimli yazısında “*İnkılabın nuru bir cemiyete kadınlar vasıtasıyla akseder... Kadınlara nispetle erkekler pek muhafazakardırlar... Hâlâ vilâyetlerde birçok yerlerin erkek ahalisi Avrupa esvabını kabul etmedikleri halde kadınlar şalvarları falan atmışlar, Avrupa tarzında giyinmeye başlamışlardır*” (Seyfettin, 2016, s. 791) demiştir. Bu açıdan bakıldığında tedrisatta muhafazakâr terbiyenin “Türkçülük” idealinin çocuğun idrakindeki tarihsel arka planı teşekkül ettirmeye yönelik bir istek olduğu düşünülebilir. Sadece bir arka fon olarak böylesi bir tedristen geçmiş fertlerin yaşanan çağdaki duruşu olarak arzuladığı ise tam anlamıyla Yeni Hayat’ın kalıplarına uygun modern bir görüntüdür ki Ömer Seyfettin Yeni Hayat’ın ne olduğunu açıkladığı yazısında bunu “*liberal bir nasyonalizm*” olarak adlandırmıştır. Dolayısıyla bu değerlerin öğretilmesinin ondaki karşılığının görüntüsüyle modern, zihniyet dünyasında ise karakterinin kaynağını alacağı bir Türklük mefkuresine bağlı ya da “*Kurbağa Duası*” isimli hikâyesindeki muallimin kendini tanımlamasıyla “*milliyetperver bir liberal*” ideal insanı olma amacına yönelik olduğu sonucu çıkarılabilir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (2016). *Siyaset ve iktisat*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Alkan, M. Ö. (2017). *Balkan Savaşlarının Osmanlı eğitim sistemine etkileri ve ders kitaplarına yansımaları, Balkan Savaşlarının yüzüncü yılı Uluslararası Balkan Sempozyumu bildiriler*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları Dizisi.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar, Türkiye’de siyasi ideolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öksüz, Y. Z. (1995). *Türkçenin sadeleşme tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ömer Seyfettin. (2015). *Bütün Hikâyeleri* (, Haz. N. H. Polat, Ed.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları., 2015.
- Ömer Seyfettin. (2016). *Bütün nesirleri, (Fıkralar, makaleler, mektuplar ve çeviriler)* (N. H. Polat, Ed.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sayar, A. G. (2013). *Osmanlı iktisat düşüncesinin çağdaşlaşması*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tansel, F. A. (1972). *Ömer Seyfeddin’in şiirleri*, ek II Yeni Dokuz Manzumesi ve Köroğlu Destanı, Belleten, 134.
- Toprak, Z. (2017). *Türkiye’de yeni hayat inkılap ve travma, 1908-1928*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Toprak, Z. (1995). *Milli iktisat- milli burjuvazi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ülgener, S. (2006). *İktisadi çözümmenin ahlâk ve zihniyet dünyası*. İstanbul: Derin Yayınları.

